

Вірші про Тараса Шевченка, як видно вже з поданого перегляду, поділяються на дві основні групи. Першу групу займають вірші про життя і смерть Шевченка, вони здебільша мають біографічне забарвлення, тимто можна б їх назвати біографічними віршами, а до другої групи приналежать вірші, що повставали, повстають і далі повставатимуть з нагоди Тарасових роковин. Це роковинні вірші. Коли глянути на зміст шевченківських віршів, то виявляється, що біографічні вірші подають звичайно в поетичній формі події, знані з Шевченкового життєпису, а темою роковинних віршів стає найчастіше значення Шевченка, про яке поети різних епох і регіонів різні висловлюють погляди.

Микола Кочубей

НАРИСИ В СПРАВАХ ДЕРЖАВО-БУДІВНИЧИХ

(Докінчення)

ПРО ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ПРИНЦИП

I

Чи дійсно існують якісь непорушні універсалістичні принципи, що визначають життя, життєву ідею, а тим самим і ріст та розвиток? Чи може таких принципів нема і кожному вільно розуміти все так, як йому хочеться?¹⁾

Ставляючи таке питання, абстрабую від всякої рутинної відповіді на нього. Питаю сам себе і відповідаю: Якщо б такі принципи існували, то ними визначувалася б суть всієї сукупності законів життя і життєвої ідеї (уживаю слова „сукупність”, а не „сума”, бо пеша об'єднує різне і не обмежена якістю та кількістю речей, якими обмежена друга). Крім того ті принципи мусіли б бути одними й тими ж самими в тих трьох площинах, в яких було задумане людське життя — в площинах вічного, тимчасового і моменту (конкретного), або інакше кажучи: в площині духа, розуму й волі; і ще інакше: в площині сприйняття, розуміння та виявлення (дії). Але коли вони мають бути такими, то не можуть вони бути чужими і для Того, який життя людське замислив, ані для Його Думки, ані для Його Твору, ані для тієї Печаті, що на цей Твір Думкою Творця наложена. Та тим самим всі принципи мусіли б сходиться в одному основному єдиному принципі єдиного Бога — принципі божественного єства²⁾.

¹⁾ На цьому місці прошу читача не підскочити і не накинутись зараз на мене: „Що це за питання, коли існують універсалістичні закони християнської Релігії і Церкви? Ставити таке питання, значить: не признавати ні однієї ні другої!”. Отже цього читача я просив би наперед відповісти собі, що таке універсалізм? Що він символізує? В чому, як і коли виявляється? Які є непорушні закони? Яке їх співвідношення? Чи це закон один, чи їх багато? Словом, хай читач сам постарается обдумати це питання у всій його повноті. Може, обдумавши, він зрозуміє, що відповідь, на яку він спроможний, далеко невистарчальна і що за нею у нього знайдуться сумніви, неясності, а то й речі, на які не буде ясної, або і зовсім відповіді.

²⁾ Для практичного читача може й зайво це відмічати, але все ж таки відмічаю: Всі слова в області Божій, без продумання їх глибокого змісту, невистарчальні, не є адекватні. Тому читач повинен намагатись охопити дух слова поза мертвими буквами.

Тільки цим могла б опреділюватись не тільки їх універсальність, але й універсальність логіки позитивного розвитку, позитивний — в своєму напрямку й наслідках — розвій життя і життєвої ідеї. І ми мали б критерій *передбачення* позитивності й негативності та реальної вартості практики, а також критерій, щоб устійнити взаємовідносини поміж дійсно існуювальним (правдою) і практикою.

Коли ж такого принципу нема, то кожний може керуватись у своєму житті і в своїй практиці, чим хоче, залежно від того або іншого розуміння доцільности чи теорій імовірности. Тоді були б можливі всякі концепції про життя, найпротиречніші поняття про життєву ідею, які вгодно „логіки позитивного розвитку“, які вгодно критерії вартості, а саму вартість речей і дії опреділювали б тоді конфлікти практики, що відповідає тим різним критеріям.

Не важко зрозуміти й основну різницю. В першому випадку вартість оцінювали б релятивно до чогось *сталого, закінченого, незмінливого (абсолюта)*, під час коли в другому — можна б говорити тільки про вартість релятивну до кожного з протиріч. Введення такої „релятивности до релятивного“ робить релятивні поняття ніби закінченими і незмінливими (самі в собі абсолютами), а поле передбачення зводиться до передбачення перемоги одних чи інших кількісних сил, що стоять за тими різними і протиречними концепціями. Це рівняється тому, що вартість починають оцінювати відповідно до кількості, а не до якості³).

II

Отже, чи є сталий і непорушний принцип, що охоплює собою всі принципи?

На це питання ми маємо вичерпну відповідь в тому Божому Об'явленні, яке відбулося в усій світобудові і в усьому Творі Божому настільки повно і ясно, що сприйняття тієї правди це не область однієї тільки віри та самих тільки віруючих. Воно настільки очевидне, що його може сприйняти кожний, хто не затулятиме очей на те, що існує і діє, та шукатиме за відповідями на запити „що“ і „як“ в області Духа й Космосу.

Така є Доґма Святої Трійці. Вона залишиться завжди Великою Тайною сполучення Божественної Абсолютної Неподільности і Божественного Триєдинства. Тому ця Доґма це велике відкриття однаково для тих, що приймають її як Боже Об'явлення, як і для тих, що вважатимуть її за плід виявленої віками наверстованої людської мудрости⁴). Стисло, в одному образі, виявила вона те, що лежить

³) Щоб зрозуміти всю небезпеку, досить запитати себе, чи правдиве відоме французьке речення: „Із удару переконань випливає правда“. Ясна річ, що ні; правда не може бути поміж двома неправдивими твердженнями; не може вона бути ані поміж правдою і фальшом, ані поміж двома правдами. Отже удар концепцій не є і не може бути ніяким гварантом правди; правда завжди буде десь в іншому місці, ніж рівнодіюча сума концепцій. Місце правди опреділюється чимсь зовсім іншим — воно в процесі опреділення вартості релятивно до абсолюту, бо правда це тільки відвіт абсолютної правди — Істини. І що повніший цей відвіт, то ближче до реальности. Це ясне з прикладу: Боже Об'явлення це Істина. Сприйняте людьми, воно не стає правдою, тільки виявляється тим, що можна назвати правдою.

⁴) Підкреслюємо тут вагу цієї Доґми для віруючих і невіруючих. Самі ми переконані, що людська мудрість (не можна помислити її як щось, що було б позбавлене любови) це теж плід Об'явлення — Об'явлення Космічного, через яке

в основі буття, і те, що лежить в основі небуття — виявила основи розвою і основи панування в житті сліпоти і смерти. Вона виявила те, чим є Життя в житті, і те, що є Смертю життя. І вистачить прийняти це Обявлення (або, як інші кажуть „плід мудрости“) *не мертво*, себто не тільки абстрактно, не витягаючи консеквенцій, але *повно*, себто витягаючи конкретні консеквенції, а стане нам ясно, що ця Догма це фундаментальний принцип, відбитий у всій світобудові, у всіх взаємовідношеннях і співвідношеннях, у всьому, що живе, росте і розвивається в органічному й неорганічному та вкінці в нас самих, в нашій духовій і фізичній природі та у взаємовідношенні поміж ними.

III

Як же в словах сформулювати цю Догму? Її можна висловити ось як: *єдність без злиття (без абсорбції) і різність без суперечностей (без протиріч)*⁵⁾.

Ця Догма — міцний фундамент і критерій. Вона вчить, *поперше*, що у Всесвідомій Думці Божій різність *це невідлунний елемент єдності* і, *по-друге*, що злиття (абсорбція) і суперечності *це елементи не тільки чужі Божественному Єству, але в Ньому і немислимі*. Бо справді, чи можна б уявити собі Бога, якщо б у Догму Святої Трійці ввести злиття і протиріччя? Ясно, що ні, бо це була б неґація Богом Бога ж, був би поділ Богом своєї неподільності. Але *це ще далеко не все*.

Коли єдність в різності *це прикмета Буття Всесвідомого Єства Божого*, то і в Творі Божому вони є прикметами життя і свідомости, а тим самим і свідомого життя. Навпаки, злиття і протиріччя, що супротивні Всесвідомому Єству Божому і руйнують саму природу Божу, руйнують і Його Твір, себто руйнують свідомість і життя — будуть сліпотою і смертю. Отже мусимо прийняти не що іншого, а те, що єдність без злиття і різність без суперечностей *опреділяють собою життя та свідомість і є їх фундаментальним принципом*, — під час коли абсорбція і суперечності (протиріччя) *опреділяють собою сліпоту і смерть, являються їх основним принципом і, як чужі Божому Задумові, є твором людським, а не Божим*. Звідсіль і закони, що керують свідомістю і життям, себто закони, що впливають з Догми та керують ростом і свідомим розвитком (рухом), не можуть впливати з чогось іншого та спиратись на щось інше, але мусять впливати з єдності й різности та на них спиратись. Підтвердження цього можна знайти як в області, де діє життя і клітина, так і в області, в якій діє рух та електрони.

Натомість закони, що викликають сліпоту і смерть, будуть завжди мати в своєму ближчому або дальшому підложжі злиття — абсорбцію або протиріччя⁶⁾.

людина також іде до віри в Бога, бо — на нашу думку — знання людське *це теж шлях до віри*, коли воно тільки позбувається підшепту людського розуму самому стати Богом.

⁵⁾ Коли ми тут її так формулюємо, то мусимо пригадати те, що ми вже раз відмітили, а саме, що в Області Божій всі слова невистарчальні й неадекватні. Так не вистарчальна й думка, яка нездібна вповні охопити Божественне. Ціллю слова і думки може бути тільки намагання *прийняти найповніше* самий дух Догми.

⁶⁾ Те що висловлюю тут і далі, — плід довгої праці, в якій вважав я за потрібне передусім звязати містичне сприйняття з тими Обявленнями, які дані

IV

Зрозуміло, що життя в його буденному значенні і дія⁷⁾ можуть бути згідні з Доґмою, або ні — точніш: можуть керуватись Доґмою і можуть негувати Доґму. Вони будуть відповідати Доґмі тоді, коли в основі прийнятого ними закону буде лежати сама Доґма. Коли ж в основі прийнятого ними закону буде лежати щось, що негує Доґму, то й життя і дія ставатимуть неґацією Доґми. Себто в дальших наслідках в першому випадку розвинеться життя і свідомість, під час коли в другому випадку як життя так і дію, а тим самим і їх результат, неминуче затруять сліпота і смерть⁸⁾.

Так наприклад, життя і дія, основані на законі любови, відповідатимуть Доґмі, бо любов це нічого іншого, як вияв в людських взаємовідносинах єдності в різності і мультілатеральності⁹⁾. Життя ж, основане на законі злости (око за око, зуб за зуб), еґоїзму й унілатеральности, навпаки, буде неґацією Доґми, бо злоба це нічого іншого, як тенденція до абсорбції, або до поділу на протиріччя. Тому не трудно зрозуміти, що вислідом життя і дії, спертих на любові, буде розвиток життя і свідомости, під час коли життя і дія, сперті на злості й еґоїзмі, дадуть у висліді сліпоту і смерть, себто занепад в злитті, або розклад в протиріччях. Проти цього людська сила нічого не вдіє¹⁰⁾.

В короткому нарисі і кількох прикладах не можна вичерпати всього значення Доґми. Але досить глянути кругом себе, щоб побачити, що вона всюди і завжди справджується, і то справджується все двобічно: на тих, хто її прикладає, і на тих, до кого її прикладають. Це річ фатальна, яку підтверджує пословиця: „Не бажай другому того, що тобі немиле”.

Життя, згідне з Доґмою, і життя, що негує Доґму, виявляються споконвічно, з найпримітивніших часів в різному світовідчужанні та різному світогляді, так само як різні світогляди й різні світовідчужання проявляються в житті згідно з Доґмою і неґуючи Доґму. Тому зрозуміло, що по суті можуть бути тільки два типи світоглядів і світовідчужань.

Так воно в дійсності і є. Один свідогляд приймає всесвіт за сукупність гармонійних (гармонія, міряна якістю, це єдність в різності) порядків і законів, які свобідна волею, розумна сила — людина покликана виявляти в своїх порядках і льогічних законах. Людина не наділена тут прерогативою Бога, прерогативою творення „всього” з нічого, і тому в осередку цього світогляду стає єдино-всемогутня сила — Бог.

згори і які дає Твір Божий; далі витягнути консеквенції з тих обявлень, перша ж із них — приневолити себе самого розглядати речі з можливо найвищих кутів погляду; нарешті перенести вислід того розгляду знову на себе самого та на те, чого доводиться безпосередньо чи посередньо доторкати, розглядаючи одно і друге вже в перспективі земній, а не містичній.

⁷⁾ У вищому значенні життя і дія можуть бути тільки згідні з Доґмою.

⁸⁾ Якраз те і спостерігаємо сьогодні майже по всіх усяодах.

⁹⁾ Не можна тут не зазначити, що якраз слово „любов” amor) само вказує шлях, яким треба йти, щоб такі взаємовідносини осягнути. Amor повстало з a-me-go — відходжу від себе. „Відійти від себе” значить передусім позбавитись свого унілатерального еґоїзму. А це знову значить придбати здібність, приймати інших мультілатерально.

¹⁰⁾ Досить глянути тепер туди, де є царство злости — Совітська Росія.

Другий світогляд приймає всесвіт за хаос (ознака хаосу, міряного кількістю, це повне злиття різного, або розпад на протиріччя), а його упорядкувати — витворюючи з нього свої вільні, нічим необмежені композиції — покликана вільна волею, розумна сила — людина. У висновку цього світогляду людина наділена прерогативою творити, а тим самим в осередку всього земного стає нібито всемогутня людина.

Кожний із тих двох світоглядів проявляється різним способом думання і різним способом діяння, але перший із них внутрі себе ділиться тільки на різності, що відповідають рівневі розвитку та обставинам місця й часу, під час коли другий крім того поділяється ще на два чітко відмінні підтипи — залежно від тенденції або до повної абсорбції, або до поділу на протиріччя (суперечності). Вже з цього ясно, що обидва останні підтипи ніколи не будуть в силі виконати свого завдання — упорядкувати хаос, бо ж самі мають у собі прикмети того ж самого хаосу: злиття або протиріччя. Зате мають вони нічим, крім своїх власних композицій, необмежену волю і можливість безмежно творити все нові композиції. Тип, що відповідає першому світоглядові, навпаки, буде все знаходитися в області існуючих і діючих порядків; вартість його свободної, але самими порядками обмеженої, волі буде залежати від здібности сприйняти, розуміти та виявити ці гармонійні порядки у своїх порядках логічних.

Психологічне наставлення типів першого і другого світогляду буде теж різне. Для перемоги першого світогляду треба, щоб ті, яких він хоче перемогти, якісно приступили до нього. Для другого світогляду перемога це кількісне знищення або абсорбцією або поділом на протиріччя. Одне і друге впливає знов із глибини світовідчужання і світогляду та обумовлює перевагу якости над кількістю в першому і кількості над якістю в другому.

V

Для світогляду першого — назвемо його органічним — не існує в буквальному змислі антитеза. Це тому, що прийняття Бога за єдиний абсолют виключає можливість реального існування антитез. Так наприклад, чи можна вважати диявола за антитезу Бога? Ясно, що ні — коли приймати Бога за абсолют, бо антитезою абсолютну міг би бути знов абсолют. А якщо б це було так, то диявол був би абсолютном зла, так само як Бог — абсолютном добра. Себо були б два абсолюти — два Боги. А якщо можливі були б два абсолюти, то можливе було б існування і більшого числа абсолютів.

У чому суть, відкриває нам Обявлення: диявол, це ангел, що впав і відступив від Бога, ангел, що перейшов грань послуху через спокусу людей. І це якраз у висновках освітлює великі перспективи. Бо коли зло — не антитеза добра, а тільки відступлення (віддалення) від добра, то його можна міряти все релятивно до добра і тому завжди є поворот, якщо на цьому віддаленні не забита ще вільною волею грань через негацію самого добра, а тим самим і через негацію Бога, та спокусою інших до такої негації. Стверджує це і Сьвяте Письмо.

Тому другий світогляд — назвемо його матеріялістичним — з погляду світогляду органічного, буде тільки відступленням через

вільну чи невільну неґацію Доґми. Значить: і поворот від нього можливий. І поворот цей обумовлений, з одного боку, розвитком прикмет і якості самого органічного світогляду, з другого боку, приступленням до цієї в и щ о ї якості тих, що були носіями світогляду матеріалістичного. Отже тут питання приступлення не вирішується брутальною силою, міряною кількістю, тільки силою духовою, міряною якістю.

Інакше в світогляді матеріалістичнім. Він різко поділяє все на антитези, а абсолютом може тут бути все: людина, і кожна ідея, і кожна дія. Плян цього світогляду вимагає такої дії, яка кожному різніть вважає за протиріччя і тому знаходить собі ціль або в абсорбції (себто повному злиттю різного) або в остаточному розпаді і розкладі. Так само в цьому світогляді все може бути „добром” і все може бути „злом”, а тому в ньому не може бути повороту, тільки є взаємне нищення „зла” „добром”.

VI

Якщо розглядати людину під кутом органічного світогляду, то можна характеризувати її тільки за домінуючими рисами, бо для цього світогляду — поки людина залишається людиною — вона не може бути абсолютом, себто чистим типом. Чистота типу залежить від висновків, які людина робить із свого світогляду. Тут не досить сказати „Боже, Боже”, щоб увійти в царство небесне.

Людина з матеріалістичним світоглядом, навпаки, завжди вважає себе за чистий тип і тому думає, що вона вже є в своєму „царстві небесному”.

Звідси і різний підхід людини до своїх цілей. Людина з органічним світоглядом бачить свої цілі у вічному, а в тимчасовому добачує тільки засоби, ставлячи собі за ціль наблизитись до Царства Небесного через наближення до нього царства земного.

Людина ж з матеріалістичним світоглядом ставить собі за ціль вже на землі бути в своєму царстві небесному (звідсіль і різні „рай” на землі), а тому всі її цілі опиняються в області тимчасового, а засоби обмежуються тільки моментом.

VII

З усього цього випливає ще глибше різне психологічне наставлення і поняття про суть речей.

З погляду органічного світогляду може бути, для всіх, тільки одна універсалістична життєва ідея — з відмінностями, спертими тільки на різному її виявленні відповідно до рівня розвитку, обставин та прикмет місця і часу.

З погляду матеріалістичного світогляду кожна ідея може бути життєвою, наскільки її можна здійснити в практиці та наскільки вона відповідає тим чи іншим концепціям про вільну композицію.

Таке ж різне і поняття про позитивне й неґативне, що випливає з різного підходу: оцінка всього під кутом Доґми (життя і свідомости), що опреділює напрямок і реальну цінність практики, як в причинах, так і в наслідках, — або оцінка всього під кутом тих чи інших цілей практики і вільних композицій, що не дають ніяких сталих критеріїв передбачення.

VIII

Нарешті: і людей, і людство оцінює зовсім інакше кожний із тих двох світоглядів.

Для органічного світогляду людина це передовсім одухотворена особистість — достоїнство, а людство, від людини починаючи і, через сімю, народи, нації, вселюдством кінчаючи — *це соборна сукупність різних достоїнств від найнижчого їх ступня аж до найвищого*. При тім взаємовідносини в нутрі самих достоїнств та поміж достоїнствами спираються на розподілі — згідно з умовами місця і часу — відповідальности, прав і обов'язків, які вважається не за засоби осягнення, а за *духові цінності*.

Для матеріялістичного світогляду людина — число, і з цих чисел мусить бути або збитий моноліт вселюдства, або вселюдство вважається за пісок чисел, зв'язаних поміж собою і поділених ідеологічно, при чому сума чисел, що репрезентує „добру” ідеологію, мусить пожерти суму чисел, що мають ідеологію „злу”.

IX

Не є в людській силі вичерпати цю тему в нарисі. Накреслюю тільки яскравіше, чим відрізняється консервативний світогляд (єдність у різності) від світоглядів абсолютистичного (абсорбція) і лібералістичного (поділ на суперечності). Різняться вони ще й тим, *що світогляд консервативний визнає життя людини в трьох площинах*: вічного, тимчасового і моменту; можливість такого життя опреділюється гармонійним (єдність у різності) співвідношенням внутрі людського духового єства поміж душею (здібністю прийняття, віри), розумом (здібністю розуміння), та волею (здібністю до виявлення).

Раціоналістичний лібералізм визнає для людини життя лише в двох площинах: тимчасового і моменту — з перевагою рації над волею.

Врешті абсолютизм замикає людину тільки в одній області: моменту, себто дії — з перевагою волі над розумом.

ЕПІЛЬОГ

З наведеного в цьому короткому нарисі видно, яке велике значення має Доґма Святої Трійці як фундаментальний принцип. Його імператив — *єдність в різності*. До цього фундаментального принципу прийдеться часто вертатись не тільки в області статички, себто розяснень, — але особливо в області динаміки, себто *все глибшого сприйняття і розвитку*.

Небезпека для такого все глибшого сприйняття — вважати себе за *чистий тип*, бо це неначе приковує людину до статичного стану, в якому перед людиною не відкриваються, але замикаються обрії. Разом з тим законом вяжеться і те, *що все закінчене*, поза одним дійсно закінченим абсолютот Божим, *піддається розкладові, розпадові, тлінню*.

Дальша небезпека — не витягати з органічного світогляду консеквенцій у *всьому*, з чим людина стикається. Тільки постійне витягування консеквенцій робить світогляд *діяльним*, як в нутрі, так і назовні. Коли ж світогляд стає мало діяльний, або бездіяльний, то зараз же і мимохіть буде *це її затигати в площину іншого світогляду*, хоч би тому (і це дуже часто зустрічається), *що практика*

знаходить куди менш спротиву в області вільної композиції, ніж у вияві гармонійності в усьому льогічному. Куди важче виявити, часто мало помітний, гармонійний порядок згідно з льогікою його позитивного розвитку, ніж братись за упорядкування хаосу своїми вільними порядками і льогічними законами. Ця легкість другого мимохіть спокушає і затягає до себе. А коли вже починається таке затягання, то повстає така безліч протиріч, що тоді треба вже героїчних зусиль, щоб від них звільнитись, при чому може настати безцільне і даремне витрачування сил, а інколи й необхідність знову вернутись до залишеної вже вихідної точки.

Олександра Чернова

ІВАН КОЛОС

ПОЕТ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ

„Молоді мої дні” — назвав Колос, молодий поет Карпатської України, свою першу збірку і вже самою назвою поставив собі завдання, які й оформив рядками:

*Тож задумую я похід ваш описать
І схопити облич молодих певні риси.*

Дати духа й ідеали нового покоління, яке різниться від ряду поколінь минулих тим, що стає лицем до свого народу. Син, що виріс з праці своїх батьків, що його вижила рідна Карпатська земля, вже не понесе своїх сил до чужої скарбниці, лише до рідної хати. Нове покоління доспіло до того, що, усвідомляючи собі становище свого народу, досі підрядне, голоситься до того народу зо всією свідомістю свого обовязку, з вірою в близьку перемогу, з остаточним вирішенням перемогти, з готовістю нести жертви в ім'я тієї перемоги.

„Ми сини убогого народу” — каже Колос у слові до читача, перепрошуючи за свої „нерізьблені рядки, нехитрі слова і прості чуття”.

*Панами тут не ми, що на ґрунях одиц
Служили ми другим і слухали чужих...
Та любо серед вас, мої ґруні й горби,
Ставати з ворогом за вас до боротьби.*

Свідомість приналежності до убогого народу не гнітить, бо ж народ той переживає прекрасну добу відродження і це тішить. Мотив радості з приналежності до такого народу, який наново виходить на арену світових дій, бренив вже у інших українських письменників з молодшої генерації — найвиразніше у Антоненка-Давидовича, який радів з того, що його життя припало на ту прекрасну добу, коли „флюгер історії повертається... до молоді, збудженої на світанку нашої епохи”... землі. Цей мотив із захопленням підносить Іван Колос. — „Дивіться, я без меж багатий та щасливий”. Щасливий зо своєї живої любови до ґрунів, убогих вівсяних нивок, до обідраних хат.